

/// SZÁSZ ATTILA-PORTRÉ

Thriller és történelem

/// BENKE ATTILA

SZÁSZ ATTILA RENDEZŐ ÉS KÖBLI NORBERT FORGATÓKÖNYVÍRÓ A THRILLER MŰFAJA RÉVÉN TESZIK A NAGYKÖZÖNSÉG SZÁMÁRA IZGALMASSÁ A MAGYAR TÖRTÉNELMET.

A 2010-es „filmrendszerváltás” után elszaporodtak a huszadik század második felében játszódó történelmi műfajfilmek (Bergendy Péter: *A vizsga*, 2011, Sopsits Árpád: *A martfüi rém*, 2016, Antal Nimród: *A Viszki*, 2017), amelyek között speciális státusszal bírnak Köbli Norbert forgatókönyveiből nagyobb részt a televízió számára forgatott, a második világháború utáni diktatúrákat elemző alkotások (Bergendy Péter: *A vizsga*, *Trezor*, 2018, Fazakas Péter: *Szabadság – Különjárat*, 2013, *Árulók*, 2017, Szász Attila: *A berni követ*, 2014, *Örök tél*, 2018). Köbli igyekezett meghonosítani a hollywoodi típusú munkamegosztást rendező és író között a szakma elismertetése végett, illetve azért, hogy kidolgozott, népszerű műfajokat felhasználó forgatókönyveiből készült filmekkel minél több magyar néző érdeklődését felkeltse történelmünk iránt. Köbli Norbert több alkalommal dolgozott együtt Bergendy Péterrel, Fazakas Péterrel és Szász Attilával, azonban a három alkotó közül Szászsal alakított ki állandó munkakapcsolatot. Ennek eredménye négy közös történelmi műfajfilm, amelyek lélektani mélységük miatt kiemelkednek a kortárs zsánerfilmek mezőnyéből.

HITCHCOCK BŰVÖLETÉBEN

A Színház- és Filmművészeti Főiskola produceri szakát elvégző, majd reklámfilmesként dolgozó Szász Attila a VOX magazin főszerkesztőjeként Köbli Norberthez hasonlóan belekóstolt a filmkritikus szakmába is, ezért minden oldalról behatóan ismeri a filmvilágot, így a különböző műfajokat. Szász vonzalma a thrillerhez és horrorhoz

már gyerekkorában kialakult, amikor nagy mennyiségben fogyasztotta Alfred Hitchcock klasszikus zsánerfilmjeit. Ezek közül a rendezőre nagy hatást gyakorolt a *Szédülés* (1958), az *Észak-északnyugat* (1959) és a *Psycho* (1960), amelyekben a feszült cselekmény az emberi lélek bugyraiba vezet a nézőt. Szász Attila szerint a thriller és a horror eszköztárával lehet a leghatékonyabban érzelmileg bevonni egy filmbe a közönség tagjait. „Amíg nem voltak gyerekeim, más típusú történetek izgattak, a csavaros thrillerek leginkább, de ezek túl mesterséges sztorik lettek, hiszen nem volt bennük érzelmi érintettség” – nyilatkozta Szász a film.hu-nak egy eddig el nem készült 2006-os pszichológiai horrorfilmterve, a Filmalpnál jelenleg is fejlesztés alatt álló *Zoe* kapcsán. Első komolyabb rövidfilmje, a *Most látszom, most nem látszom* (2005) és a *Zoe* kiindulási alapja is a horror, azonban végső soron mindkettő családi traumákat bemutató kamaradráma. A *Hatodik érzék* (1999) idéző *Most látszom* történetében Szász elmosza a határvonalat a főhős anya által tapasztalt természetfeletti jelenségek (kisfia láthatatlanná válik) és a múltbeli szőnyeg alá seprt traumából (borzalmas baleset) következő hallucinációk között. A szubjektivitás és a lélektani elemzés pedig fontos lesz a *Zoé*-ban is, amelyben a főhősnő gyógyíthatatlan beteg kislányát fogja alávetni egy kockázatos pszichológiai kísérletnek. „A *Zoe* eredeti és egyéni hangvételi mozi lesz, amelyben az európai érzékenység a műfaji filmek eszköztárával párosul.” – jellemezte a rendező szerelemprojektjét a korábban idézett interjúban.

AKIKEN ÁTGÁZOLT A TÖRTÉNELEM

Szász Attila első rövidfilmjében és első nagyjátékfilmtervében a szülői felelősségvállalás témáját a lélektani horror felől közelítette meg, és Köbli Norbert forgatókönyveiből készített történelmi thrillerjeiben is a huszadik század viharai által megtépázott hősök lelki világára fókuszált. Az alkotópáros első közös filmje, *A berni követ* a rendezőt kirántotta a gödörből, ahová a több mint 10 éve függőben levő *Zoe* kálváriája taszította. Köbli és Szász is megerősítették, hogy azért tudnak ilyen régóta együtt dolgozni, mert kölcsönösen bíznak egymásban, így általában közösen fejlesztik tovább az író forgatókönyveit. *A berni követ*-ben is Szász Attila javaslatára lett erősebb a svájci magyar nagykövetségre betörő forradalmárok személyes szála. Ezért fontos, hogy a szemben álló felekre, így Bános Tibor és Takács Ábel mellett a Kádár-rezsimet képviselő Koroknai Mihály nagykövetre is egy aggódó nő vár. Vagyis a filmben a thrillerszituációt elmélyíti a tragikus történelmi helyzet, ami miatt a szabadságért folytatott küzdelemben valaki el fogja veszíteni szeretteit. Így már ez a későbbi Szász-Köbli-filmekhez képest akciódúsabb és szabályosabb műfajfilm is rámutat arra a huszadik századi magyar történelmen átívelő problémára, hogy a tekintélyelvű és a parancsuralmi rendszerek szükségképpen életidegenek, és emberi kapcsolatokat, sőt egész generációkat tesznek tönkre.

A pszichológiai realizmus felerősödött az alkotópáros legutóbbi három művében, a *Félvilágban* (2015), az *Örök télben* és az *Apró mesékben* (2019). A *Félvilágban* a hírhedt, kurtizánból kiltartott úrnővé váló Málnás Elza és az őt meggyilkoló féltékeny házvezetőnő, Kóbor Rózsi személyiségét egyaránt a múlt század elején lassan széteső Osztrák-Magyar Monarchia igazságtalan osztályviszonyai torzítják el. A film tulajdonképpen azt a folyamatot ábrázolja, ahogyan a megszállott ragaszkodás a társadalmi státuszhoz, a pénzhez és a hatalomhoz lassan megeszi a lelkeket. Pedig mint az egyik intim jelenetben is világossá válik, Elza és Rózsi szeretik egymást. Ahogy az *Örök tél* a donyeci szovjet munkatáborot megjáró főhősnője, Irén is lehetne jó keresztény és szerető anya, ha a Vörös Hadsereg katonái nem hurcolnák el őt a kollektív

bűnösség vádjával „málenkij robot”-ra. A *Félvilág*hoz hasonlóan az *Örök tél* is összekapcsolja egy egész eszmerendszer (ez esetben a keresztény könyörületesség)

válságát a főszereplő személyiségének torzulásával. A film elején még társain készségeken segítők, a szovjet katonákat emberi szavakkal meggyőzni próbáló Irén részint a táborban megismert Rajmund, részint a kegyetlen körülmények hatására maga is önző és könyörtelen túlélővé válik. (Az *Örök tél* lélektani hi-telessége sérül a cselekmény végén, minthogy a főhős nő a fogságból szabadulva visszanyeri régi önmagát, mintha mi sem történt volna). Szász Attila és Köbli Norbert eddigi legkiforrottabb műve, az *Apró mesék* pedig a *Rettegés foka*-filmekhez (1962, 1991) hasonló családi pszichothrillerré érik, amelyben már egy konkrét lelki betegség, a háborús veteránokat sújtó poszttraumás stressz szindróma jelenik meg. Persze mint kiderül, a Szerbiában keretlegényként szolgáló apa, Bérces már a második világháború előtt is kegyetlenkedett feleségével, Judittal és kisfiával, azonban embersége maradékát is felőrölte a háború. Pedig Hankó Balázssal, szintén veterán főhőssel akár barátok is lehetnének, azonban a történelmi krízisből fakadó családteror egymás ellen fordítja a két férfit.

JELLEN A MÚLTBAN

Bár Szász Attila saját maga által írt történetei (*Most látszom, most nem lát-szom, Zoe*) a jelenben játszódnak, ezek és a Köbli Norbert forgatókönyveiből készített történelmi thrillerek hasonló

„Generációkat tesznek tönkre”

(Kerekes Vica, Molnár Levente, Szabó Kimmel Tamás)

szerintem az *Apró mesék* is tele vannak aktuális témákkal. Elsősorban ma is érvényes történeteket szeretnénk elmesélni a magyar történelem eseményein keresztül. Ezek a történetek arról tanúskodnak, hogy az emberiség nem igazán képes a változásra, ugyanazokat a hibákat követi el harminc, ötven, hetven vagy száz évente.” – nyilatkozta Szász a Filmvilágnak. Mindegyik filmben feltűnik a családalapítás és a szülői felelősség kérdése. A *berni követ* egyik tragikus sorsú forradalmárhőse családalapításon gondolkodik. A *Félvilágban* a korábban abortuszon átesett Elza újdonsült fiatal cselédlányát, Katót saját gyermekeként kezeli. Az *Örök télben* Irén és Rajmund azért igyekeznek elaltatni egykori énjüket, hogy ne fájjon gyermekeik hiánya. Az *Apró mesékben* pedig a szélhámos Hankó egy széthulló családba csöppen, aminek akarva-akaratlan is új családfejévé válik, így meg kell védenie új szeretteit a pszichopata régi családfejőtől, Bércestől. A politikai viták kereszt-tüzeiben az egyén ma ugyanúgy össze-zavarodhat a családi szerepekkel és a családalapítással kapcsolatban, mint Szász Attila és Köbli Norbert hősei a huszadik század válságkorszakaiban.

Emellett mindegyik történelmi thriller utal más, aktuális társadalmi-politikai jelenségekre. A *berni követben*, a *Félvilágban* és az *Apró mesékben* a magyar történelmet meghatározó és a

rendszer-váltás után is vissza-visszatérő autoriter hatalom jelenik meg: a svájci túsdrámában a puhadiktatúrát képviselő, rókaravaszgú Vermes elvtárson keresztül, a *Félvilágban* a főszereplő kurtizánt testileg kizsákmányoló gyártulajdonos Max Schmidt és Elza, illetve Elza és cselédei kapcsolatában, míg az *Apró mesékben* a szovjetek által uralt vidéki hivatalban, ami már 1945-ben sem működik demokratikus intézményként. És mind a négy filmben központi motívum

az elvadult, korporatív kapitalizmusra jellemző gátlástalanság, a haszonszerzés a másik ember rovására. A *berni követben* a hataloméhes Vermesnek jól jön, hogy a leváltás előtt álló nagy-követet túsul ejtik a forradalmárok. A *Félvilágban* Rózsi szó szerint megfojtaná Elzát azért, hogy ő legyen Max gazdag kitarítottja. Az *Örök tél* szovjet kényszermunka-táborában a túlélés kulcsa a keresztényi szeretet és segítségnyújtás megtagadása, a javak eltulajdonítása és felhalmozása. Az *Apró mesékben* pedig a szélhámos Hankó hamis hírekkel próbál pénzt kicsikarni a Don-kanyarban eltűnt szeretteiket hazaváró emberekből.

Köbli Norbert és Szász Attila filmjei tehát nem pusztán szórakoztató ismeretterjesztő történelmi filmek, hanem lélektani szempontból kidolgozott, aktuális társadalmi-politikai problémákra is reagáló alkotások. Az alkotópáros művei arra figyelmeztetik a mai nézőt, hogy a történelem ismétli önmagát, ezért védekezni kell, ha meg akarja akadályozni a magyar társadalmat a huszadik század során újra és újra be-daráló diktatúrák újjáéledését.

•
APRÓ MESÉK – magyar, 2019. Rendezte: Szász Attila. Írta: Köbli Norbert. Kép: Nagy András. Zene: Parádi Gergely és Pacsay Attila. Vágó: Hargittai László. Hang: Major Csaba. Producer: Lajos Tamás, Köves Ábel. Szereplők: Szabó Kimmel Tamás (Hankó Balázs), Kerekes Vica (Judith), Molnár Levente (Bérces Vince), Tóth Bercel (Virgil), Gyabronka József (A jegyző), Egyed Attila (Kovács nyomozó), Tamási Zoltán (Feledi), Dékány Barnabás, Kiss Diána Magdolna, Bakos Éva. Gyártó: Szupermodern Stúdió. Forgalmazó: Vertigo Média. 112 perc.